

UČITELJSKI

T O V A R Š.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dne vsakega mesca, in velja za celo leto 2 gold. 50 kr.,
za pol leta 1 gold. 30 kr.

Tečaj V.

v Ljubljani 1. aprila 1865.

List 7.

„Stara navada, železna srajca“.

Tri moči so v človeku, ki nagibujejo in vladajo človeško družbo, in te so: navdušenost, navada in pamet. Mladost je navdušena in strastna; pamet začne vladati, ko strast odjenjuje, navada pa gospoduje človeku od zibeli do groba. Ona dela še takrat, ko strast že odnehuje in ko pamet več ne zmaguje. Kar ima vpliv do življenja, mora se nekako verstiti in ponavljati. Vse naše življenje je nepretergana versta različnih dob, ktere se neprenehoma ponavljajo.

Navade so dobre ali slabe. Navada je prijazna varhinja, ki človeka pelje po stezah tega življenja, pa je tudi strašna zver, ki ima človeka popolnoma v svoji oblasti, in ga potegne sabo v brezdno. „Glej hudobija preži pred tvojimi durmi, pa premaguj poželenje in gospoduj čeznj!“

Navada v človeku stori, da so mu neznané reči ljube in prijetne, ko jih skuša. Presajena cvetica veselo raste v novi zemlji, popotniku je ptuja dežela pozneje domovina. Človek, naj popolnša stvar, živi pod vsakim zemeljskim pasom. Koliko telesnih, koliko dušnih bolečin more človek prestati!

Navade pa izvirajo od nas; če namreč kdo telo ali dušo vadi, postaja pripravnejši za namene, ktere hočemo doseči. Kdor, postavim, hoče telo izuriti, se mora uriti, — kdor hoče, da se mu glava bistri, mora se vaditi. Navade pridejo do nas; živimo v takšnih okolisčinah; te so nam ljube in prijetne. Kdor prebiva v dolini in je navajen zatuhlega zraka, ne bode se dobro počutil na gorah, kjer veje čista sapa. Prebivavci v de-

želi Izlandii, če niso pri svojem ledu in snegu, navadno bole-
hajo. Domača hiša, domač vertec nam je naj ljubši; rožice,
ki cvetejo na domačem polji, so naj lepše, in gerlica v domačem
logu naj lepše poje.

Naj bo že to, kakor hoče, resnično je, da človek, ki pre-
stane naj večjo nevarnost, ki se ne ustraši sovražnih moči,
dostikrat onemaga, ako pride iz svojih vsakdanjih navad.

Navada pa še ni strast; pohlevnejši od strasti je navada.
Strast pride iz navade, navada pa ni vselej strastna. Pravijo,
da navada podjeda ljubezen, pa jo tudi popolnoma nadomestuje.
Nepremagljiva je, ako nam je priležna. Ako se človek takšni
navadi vdá, misli, da more onemagati, če ni več tako, kakor
je bilo poprej. Veliko si je treba prizadevati, da človek od-
jenja od svoje navade; nejevoljo, sovraštvo, še celó zaniče-
vanje prestopí človek zavoljo svoje navade.

Iz navade pride tudi nagnjenje. Če kakšno telesno po-
želenje v človeku gospoduje in se to zopet iz novega povra-
čuje, imenuje se nagnjenje. Strasti se dajo težko izrupati, če
so prišle v navado, in če je navada vmes. Navada stori, da
človek svoj kraj naj višej ceni, če ni ravno nič posebnega
nad njim.

Tudi stanú se človek navadi, naj bo še tako težaven. Le
ene ure počitka si želi truden človek, in potem gre zopet ve-
selo na svoje delo. Vojaki, ki prestajajo vsakoršne nevarnosti,
boleajo v miru, in bi zopet radi šli na vojsko. Tako je tudi
pri marsikterih starih učiteljih ali vradnikih, ki stopijo iz na-
vadne službe v pokoj.

Kaj je privada, se ne more na tanko dopovedati; mi le
rečemo: „tega sem se navadil“, to namreč, kar delajoči obču-
timo, nam je prišlo v navado. To pa vsi dobro vemo, kako
imenitna je ta reč v človeškem življenji in pri odgojevanji mla-
dine. Navada in vaja nadomestuje človeku dostikrat dušne in
telesne prednosti. Tudi naj boljši in žlahtnejši človek ima do-
stikrat ure, v katerih mu odpada vse veselje, in delo se mu ne
odseda; tukaj ga pa navada prijazno prime za roko in ga
dalje pelje, dokler se ne pomirijo notranji ali vnanji viharji.

Vemo tedaj, kako močna je navada, kaj vse stori pri
človeku. Kakšne dolžnosti pa ima odgojitelj, ker prvi občutki
se otrokom naj globokeje vtisnejo, in kakor se tačas navadijo
misliti in ravnati, ravnajo tudi pozneje.

Pa kaj bomo tukaj dolgo govorili in iskali prave besede, saj vemo, kaj sv. Duh govori iz ust Modrega: „Srečen je človek, kateri se od mladih nog navadi nositi Gospodov jarm“. Vsega družega se človek ložeje navadi v poznejših letih razun pobožnosti in strahu božjega. Goethe, nemški pesnik, je ravno to — pa z drugimi besedami povedal, ker pravi, da zdravi in terdni otroci veliko lepih darov seboj na svet prinesó, in to naj se pri njih gojí. Je pa nekaj tacega, kar nihče sabo ne prinese, in to je pa tako imenitno, da brez tega človek ni popolnoma človek, in to je — spoštovanje. Nerad ali nikdar se človek tega ne poprime. To je višji občutek in je takšen, da se mora človeku vtisniti; posebno srečni so takšni, pri katerih se ta občutek sam razvija, in od nekdanj so takšne ljudi imenovali svetnike. Tukaj se pokaže častitljivost in delavnost prave vere.

Teh besed nočemo dalje razlagati; častiti bravec sam razumé, kaj je jedro teh besedi. Imenitno je to le za nas, ker vemo, da vsak človek, ako hoče resnico govoriti, ravno tako govori, kakor je v naši cerkvi navada učiti. Tedaj navadi mladega človeka strahu božjega tako, da mu postane druga natura. Ko bi dandanašnje povsod prvi in naj poglobitniši namen pri izreji imeli pred očmi, bi gotovo povsod zbujali češenje, ljubezen in vdanost do reči, koja je tega vredna, in sebičnost, naj huji zleg sedanjega časa, bi se odvráčevala. Cerkev je tukaj vsem časom v izgled, ker podaja mlademu človeku svetnika v posnemanje in za varha v sedanjem življenji, ki je polno nevarnost.

Kakor je to v verskih rečeh, tako je tudi v drugem življenji. Greki in Rimljani dajali so svojim otrokom imena njih preddedov, so jim pripovedovali njih slavne dela; mlado serce, viditi toliko lepih zgledov, ogrevalo se je v ljubezni do domovine. Kar so slavni malarji in podobarji dovershili, postavljali so očitno na ogled; okus Helencev se je likal. Človek, ki nikdar lepih obrazov, lepih podob in kipov ne vidi, ne more imeti olikanega okusa. Tega se mora privaditi. Počutki morajo gledati, slišati lepe reči, potem se še le olikajo. „Nisi še nikdar nič lepega vidil ali slišal“, pravimo človeku, kateri občuduje reči, ktere niso vredne hvale. Neki mahomedanec je bil enkrat pri koncertu. Ko ga prašajo, koja igra mu je naj bolj dopadla, odgovori, da perva. Ponové jo še enkrat, ali on reče: „Ta ne, še poprej ste eno vrezali“. Preden so namreč začeli koncert,

poskušali in vravnovali so musikalne orodja; in to je bilo za njegove ušesa. Drugačen je tedaj okus pri teh ali unih ljudeh; kar enim dopada, drugi grajajo; kar eni hvalijo, drugi zaničujejo. Človek naj bi, ako mu je mogoče, vsaki dan kaj lepega bral, poslušal ali kakšno pametno besedo govoril, in tako bi se lepega in dobrega privadil. Perzijani imajo prav lepo basen: Ležal je kos ilovice več let med cvetličnimi germi, in se je navzel žlahtne vonjave. Vertnar prime kos ilovice in pravi: „Povej mi blažena stvar, kako se imenuješ, ker tako žlahtno diješ?“ Ilovica pa odgovori: „Med cvetličnimi peresci sem ležala dalj časa, in navzela sem se lepe vonjave; sicer pa nisem družega, kakor gruda ilovice“.

Obrazi iz odgojilne povestnice pri paganih.

Pitagora.

(Dalje.)

Če so učenci to drugo stopnjo dostali, prestopili so na tretjo. Tukaj so bili svojemu mojstru naj bližje; bili so z njim v tesni in priserčni zvezi; razkladal jim je vse družbine skrivnosti. V številoslovji in naravoslovji so se posebno vadili na tej stopnji. Enakomerno so živeli, so skupaj jedli, skupno je bilo njih premoženje, vsi so bili eno telo, čegar duša je bil mojster.

Tako je bila družba po vnanje osnovana; pogledjmo še, kako so mladino izrejevali. Negotovo je, kar od tega vemo; Pitagora sam ni nič zapisal; kar so nam pa njegovi učenci povedali, je prenarejeno, in ne moremo se na to zanašati.

Pred vsem je Pitagora hotel, da sta duša in telo čisto vbrana, in tako tudi dušno in telesno življenje. Bili so zmerni v vseh rečeh in vterjevali so teló z raznimi vajami; v duševnem življenju varovali so se vsake strasti; primerno so opravila spreminjali, in posebno so se pečali z godbo. Vsa družba naj bi bila velika družina; tedaj je hotel Pitagora, da bi njegovi učenci ljubili tiho samoto in hišni mir, da bi jim bilo zakonsko življenje podlaga vse sreče vsega ljudstva. Pitagora ni popolnoma ločil žensk od svoje družbe, ter je ta spol spoštoval in to tudi od drugih zahteval. Žene, si je mislil, oznanujejo v

Delfah in v Dordoni voljo bogov, tedaj naj se posebno vadijo v pobožnosti; ta naj pa bo: v ljubezni, pohlevnosti in poterpežljivosti, v zakonski zvestobi in v modri izreji otrok. Takšne načela so pa sploh izobraževale in likale. Zakon mu je bil zaveza zavoljo otrok; špartanski postavodajavec Likurg je otroke čislal, ker bodo iz njih prihodnji državljani; Pitagora jih je pa visoko cenil, ker bodo po smerti roditeljev božanstvo častili. Rekel je očitno, da je zato toliko slabih ljudi na svetu, ker so v živinski pohotnosti spočeti in slabo izrejeni. Likurg je otroke materam jemal; Pitagora pa je rekel, da je naj večja krivica, otroke ločiti od staršev.

Pitagorejci se niso lišpali v obleki. Nosili so večidel bele oblačila. Hrana je bila tečna, pa le navadna; vina niso vživali. Preobilna hrana telesu ravno tako škoduje, kakor preveliko bogastvo človeku, ki je slabo izrejen. Meso vživati in živali moriti niso imeli v navadi; lov je bil prepovedan. Kdor živali prizanaša, je tudi usmiljen do ljudi in vojsko sovraži, ktera razdira vesoljno harmonijo.

Svoje opravila so opravljali po stanovitnem redu. Zarano so vstajali, molili in potem delali. V samoti in z brenkanjem so se za delo pripravljali. Dopoldne so imeli dušne in telesne vaje, popoldne so opravljali domače in očitne posle. Na večer so se sprehajali, kopali, pogovarjali, peli, molili in eden drug zega spodbujali. Vsako leto, kedar se je spomlad povračevala, praznovali so posebno pevsko svečanost. Izvedenci v godbi so obstopili mojstra, poleg njega je mladeneč na liro brenkal, kor pa je pel slavilne in hvalilne pesmi.

Pevali so na slavo bogovom. Po njih veri pride vse dobro od bogov; človek naj jim postaja podoben v pravičnosti in ljubezni, in pred vsem naj si prizadeva, da svojega duha povzdiguje do vira vse modrosti in z bogom združuje.

Ker so vsi po enem hrepeneli, je to rodilo naj serčnejšo prijaznost med njimi. Pitagora je terdil, da je človek od rojstva nepopolen in ošabnosti vdan; odgojevanje naj ga čedalje bolj očisčuje, in pripravlja, da bo voljan sprejemati vse dobro in lepo. Tega se človek navadi od prijatlov, od tistih, ktere spoštuje, tedaj iz lepih zgledov, ali pa se nauči od učnikov. Pitagora je rekel, da ima privada do človeka veliko moči; naj bo že življenje kakoršno koli, privadi se ga, postaja mu prijetno, in daje mu v raznih primerljajih pravo stanovitnost.

Privada pa tirja resnbnosti; Pitagora pa vendar ni bil terd in preojster; podučeval je krotko in ljubeznjivo, in to je tudi od drugih zahteval, in še celó častilakomnosti ni budil, ker je rekel, da ta moti soglasje. Eden njegovih poznejih životo-piscev prav pri resnici pripoveduje, da je s svojo zgovornostjo divje zveri krotil. Kaj to hoče družega reči, da je njegova navdušena beseda izvirajoča iz lastnega prepričanja krotila divje strasti, in je sirove serca za seboj potegovala. Kdor je svoje reči popolnoma prepričan in to v zgovorni besedi neprestrašeno pové, tudi serca poslušavcev za seboj poteguje. Brez resnice pa ni pravega govornika in učenika. Troje je zahteval od tistih, od katerih je kaj pričakoval: naglo zastopnost, dober spomin in prevdarjenost (Combinationsgabe). Stari so dober spomin visoko cenili in stanovitno vterjevali. Pitagora od svojega podučevanja ni jemal plače. Rekel je, da učniki, ki podučujejo za plačo, so slabejši od podobarjev, ki izdelujejo le tvarino; učenik pa se ozira na duha, in je v veliko rečeh nad starši, kateri so dali otrokom le telesno življenje.

Pitagorejci so radi peli, ker petje blažuje človeške čutila. Vse njih pesmi so bile mirne in pohlevne, da vpkokujejo strasti in delo zljajšujejo. Radi so z godbo združevali telovadstvo; toliko pa niso cenili telesnega izobraženja in urnosti, kakor Špartanci. Pitagora je rekel, da je duša le za kazen v telesu, in le njeno orodje, duša pa poglavitni del v človeku, tedaj se mora pred vsem skerbeti za njeno izobraženje.

Godbe in telovadstva so se učili vsi Pitagorejci, nekterih čednosti pa le na drugi in tretji stopnji. Tem se je prištevalo: številoslovje, zvezdoznanstvo, modroslovje in zdravilstvo. V politiki Pitagorejcev niso posebej podučevali; v starih časih se jim ni dobro zdelo mladost podučevati v deržavnih vednostih. Pitagora je v deržavnih vednostih podučeval le bolj skušene in poterjene učence.

Ker je Pitagora ženski spol spoštoval, prijeli so se tudi njegovi nauki tega spola. Njegova žena, Teano, je spisala bukve od pobožnosti in več pisem, v katerih prijaticam modro svetuje, kako naj otroke izrejajo, družino vladajo in se varujejo ljubosumnosti. Pitagorejka Fintis je izverstno pisala, kako naj človek gospoduje sam nad sabo; in neka druga je pisala od modrosti in harmonije pri ženskih.

Pomenki

o

slovenskem pisanji.

x.

U. Pitati — pišejo Serbi raji kot iskati, kadar pomeni prašati, preiskovati? Pri nas pitajo picke pa packe!

T. Tudi tebe so pitali mati, dokler se nisi mogel sam, še dete in otrok.

U. Sedaj pa nas učence pitajo učenci. „Prihodnjič vas bodem pital“, nam je napovedal nekdanj slovenski učitelj. „To bomo debeli“, smo se smejali mladenči med seboj.

T. Ker ste si mislili besedo le v slovenskem narečji; pa še v tem, zlasti po vzhodnjih ali jutrovih stranah, je znana v pomenu prašati, iskati, preiskovati, kakor pri bratih naših Slovanih.

U. Kaj pomeni torej bratom Slovanom pitati?

T. Kar je pomenilo v stsl., toda z različno pisavo, ktere v novoslovenskem zaznamnjati ne moremo: 1) pitati t. j. alere, educare, pitanije alimonia, lautitia, pitavec' pitatelj' nutriens nutritor, pitom' saginatus, pitomik' pitomec' alumnus, pišta (piča) cibus, pabulum; pitati se luxuriari, deliciari; nsl. pitati saginare, gr. *παιεσθαι* lat. pascere, pa-bulum, pas-tor, goth. fôdjan, ahd. fuotan mhd. feizt pinguis itd.; — 2) pytati (pijtati) t. j. quaerere, scrutari, interrogare, pytanije (sloves'noe) quaestio, investigatio, ispyt' perscrutatio, ispytati — avati — ovati inquirere, studiose percontari — de gr. *πιθ*: *πιθάρεσθαι* — vid. Miklosiç.

U. Zdaj vidim, da smo bili tedaj še premalo pitani, ko smo se posmehovali svojemu slovanskemu učitelju.

T. Po Štajerskem pravijo tudi pitati ali prašati, po Koroškem in gorenjem Kranjskem barati, pobarati; v serbskem je 1) pitati nutrire, colere in pitom a) cicur, domesticus, mansuetus p. golob, b) cultus p. pitoma zemlja terra culta, 2) pitati a) rogo, interrogo, b) peto, pitati se p. za zdravlje salutare; v ruskem pitat' (nähren, hegen) in pytat' (probiren, foltern), pytka (peinliche Frage, Folter); v českem pitati (nähren, füttern, mästen) in pytati (fragen, bitten, suchen) pa tudi ptati (ptám, áš, á, imp. ptej), ptavy (fragend, frageweise), pytaç (Forscher) itd. Vjema se v prvem pomenu s

pitu scr. cibus, goth. fôdjan, nem. füttern, v drugem pa z lat. peto (bito) petere, goth. bidjan, nem. nekđaj pittan, sedaj pa bitten.

U. Nas učence vendar dostikrat pitajo prav po rusovski.

T. Kaj pa še! Le nikar si ne domišljuj, da je učenec to, kar mučenec; temuč misli si, kadar koli te pitajo učenci, da te prašajo po nemški (bitten, bittweise), in govôri in ravnaj tudi ti vselej po slovanski pitomice (pitano ali pitomo), kakor se olikancu spodobi.

XI.

U. Prašamo — sploh Slovenci, barajo — Gorenci in Korošci; kaj pa sicer Slovani, ali znajo prašati in barati?

T. Barati celo ne znajo, prašati nekteri; pa vendar, kakor je nam Slovencem nenavadna beseda pitati (interrogare), tako neznana je skorej Slovanom naša prašati, vprašati, popraševati itd. Prašati, vprašati je v V. redu iz IV. prositi, vprositi, in v strsl. prositi petere, quaerere (lat. precari, procus goth. fraihnan ahd. frâgên lit. prašiti let. prasît.) in v'prositi v'prašati interrogare, v'prošenje in v'prašanje interrogatio, quaestio, kakor v novoslovenskem.

U. Po tem takem smo pa tudi Slovenci pitani ali olikani dokaj, ker prosé prašamo in prašaje prosimo, in se nam tega ni treba učiti še le od Nemcev! — Morebiti veljá to le Gorencem in Koroščem, kateri barajo nam. prašajo ali pitajo, dasiravno so nekteri koj pitani? (cf. barati, po-zabarati in pitati, po-zapitati, prašati, po-zaprašati.)

T. Barati mi je na sumu že zavolj tega, ker je drugi Slovani nimajo, in take besede so večidel tuje.

U. Ali ni barati iz brati legere, quaerere, inquirere, kakor parati iz prati, prašati iz prositi (bitten, betteln), in prosjak ali prošnjak je to, kar brač ali berač ili barač, čes. pytač, žebrač (cf. II. Jezičn. 15.)? Učenec tedaj, kateri je pridno bral in zvesto prebiral, česar se mu je bilo naučiti, tudi zna in žebirá, kadar je baran, da je kej. Se vé, da to od slovensčine ne veljá, ktere sedanji učenci nekaj vedó, malo pa znajo. Le redki so, kateri bi znali svoje reči slovenski lepo žebrati!

T. To pa ni lepo to; ali ne veste, kar je že ranjki Slomšek pisal: „Kdor ljubi svoj narod, njemu so dragi tudi matere mili glasovi“, in: „Prava vera bodi vam luč, materni je-

zik bodi vam ključ do narodne omike“. — Zastran tvoje razlage bi pa skorej djal, da je izvirna in bolja mimo teh, kar jih vém doslej, p. iz a) laškega barattare (od tod barantati), b) latin. fari, c) nem. fragen (bar — war — wahr), d) strsl. bajati fabulari, incantare (*j v r*: naj — nar) itd.

U. Vsega tega jest nisem barek (ali na to nisem barik, cupidus, compos, begierig, verlangend, v. Murko) t. j. ne bar am po tem. Vendar — zakaj bi Slovenci ne imeli kaj posebnega? Pustimo vsakemu svoje!

XII.

U. *Koj* — dasiravno so nekteri *koj* pitani — sem djal; ali se sme tako govoriti in pisati? Ali je besedica *koj* slovenska in kaj pomeni?

T. Govori se posebno po gorenjih ali zahodnjih krajih slovenstva, kjer se govori tudi barati, in kakor si rekel prej, da pustimo vsakemu svoje, tako je pisal nekdo že pred 20 leti od te besedice prav vneto tole: »Bere se, de nekterim beseda „*koj*“ ne dopade, ker se le samo pri Gorencih sliši. Zdi se mi, de je zatorej tudi iz Novic zginila. Jez pa pravim: kdo se more prederzniti, besedo iz slavjanskiga slovarja pahniti, ktera se tako dobro in krepko slovensko izreče? Nej me pa prepriča, če kdo more, de „*koj*“ ni slovenska beseda! Ko bi v »Novicah« sméli za besede in zreke potegovati se, bi lahkó kaj več od te besedice govorili. Kér nam pa to pripušeno ni, le tole rečem: Če hočemo dobro slovensko govoriti, moramo skerbno paziti, de je beseda živa slovenska beseda (Tudi mi smo edinih misel. Vredn.), ne pa kje de domuje; zató mislim, de bi práv bilo, ko bi vsaka beseda, ktera pozabljena ali zaveržena le v kakim samotnim slovenskim kotu tičí, na svitlobo Novic permahala, de se prevdari, ali je slovenska ali ne — in če je dobro slovenska, de se občinskim slavjanskim besedam vversti. Jez nisim Gorenc, kakor morebiti kdo misli, ampak Dolenc: domačija pa ne brani, za Slovenšino se potegniti. Nej tedaj čversta besedica „*koj*“ le živí, in občeno - slovenska bode! (J. Grahek, v Nov. 1845.) — In to se tudi spolnuje; piše se zdaj sploh v slovenskih knjigah, in znana je vsem Slovencem.

U. Ali je pa res slovenska? Kako se razlaga?

T. Zdelo se mi je, da je besedica *koj* iz po-*koj* (ohne Verzug, alsogleich); toda Murko mi je dal druge misli, ker piše *koj* pa tudi *tkój* (sogleich, eilig, stracks) p. *tkój* vse pozabi. To kaže, da je iz *tkati* — *tikati* (tangere) izpeljevati kakor *tik*, *tikoma* (knapp, ganz gleich), pričá nam. *pritchá* iz pri in *tikati*, torej tudi *v-pričó* (coram), in morebiti celo hrov. *taki*?

U. Jaz pa sem rekel: „*koj*“ pitani, kakor pravi Dolenec: „*precej*“, ali dokaj, mnogo.

T. Res pravijo po Dolenskem nam. *koj* le *prec*, *preci*, *precé* ali *precej*, in *precej* jim pomeni a) *sogleich*, *auf der Stelle*, kar zaznamnja tudi *zdajci* (vid. *Metelko*), b) pa *viel*, *ziemlich viel* p. *precej* ljudi je bilo itd. Ali se da morebiti iz tiste korenine razložiti, in ali se sme rabiti *koj* tudi v poslednjem smislu, ne vem (cf. *tkij* — *kij* — *tukej*, *kuj* — *koj*, *kej*, *precej*).

U. Kakor za *koj*, tako se je potegoval nedavno P. Ladislav za besedico *zdajci*: »Še imam eno besedo, ki je ni med ljudmi (kolikor jez vem), in tudi pri pisateljih ne, pa je škoda za njo, stari pisatelji so jo rabili pogosto in dobro. Namreč: »*zdajci*«. Nahaja se sèm ter tje ta beseda, toda vselej v pomenu sedaj, to pa ni prav, ker ste dve različni besedi . . . Pomen besede *zdajci* je lih tisti, kakor grški *ἐνθὺς*, *ἐνθέως* . . . Kakor Grki pri particip. aor. *ἐνθὺς*, tako so rabili naši predniki *zdajci* pri glag. dovr. brez ozira na preteklost ali sedanjost ondi, kjer so hteli povedati, da je nastopilo drugo djanje, torej ko je dovršeno prvo; rabil ga je Trubar, posebno rad in kaj umetno Japel: *zdajci* ali *zdaici* (*statim*, *continuo*, *confestim*), kjer ima Gollm. ali *koj* ali pa *precej*. (Novic. 1863.)

T. Kar imajo stari dobrega, pravi Ladislav dalje, moramo hraniti, da se nam ne pogubi, da pojdemo naprej!

P a š n i k.

O branji koristnih knjig. — Branje koristnih knjig je gotovo vsakemu, posebno pa učitelju zeló potrebno. Ni pa zadosti, da ima nčitelj lepo in drago zbirko raznoternih knjig in časopisov in da jih tudi bere, ampak vse je le na tem, kako jih bere. Kdor knjigo bere samo zavoljo tega, da jo prebere, temu knjige nič ne hasnijo, naj jih ima še toliko v svoji omari. Kdor pa razumé, kar je pisatelj v knjigi pisal, temu še le knjiga koristi; taki izobražuje svoj um, se vadi v mislih, dobí razne zauméne o rečéh, o kterih se mu prej še ni sanjalo. — Ako tedaj hočeš, da ti bodo knjige na prid in blagor, da ne bodo zaverženi denarji, ki jih izdajaš za knjige in časopise, beri tako le: 1) Ne beri prenašlo, ampak beri vsaki stavek takó, da ga boš dobro umél in si ga tudi toliko zapamtil, da se ga boš pri nadaljnem branji vedno lahko spominjal. To je prva, neoveržljiva potreba, kdor vé, da pri dobro izdelanih znanstvenih spisih vsaki sledeči stavek, perve razlaga. Pri takih spisih je tudi večkrat na eni sami besedi toliko ležeče, da, kdor je ni dobro razumél, temu ostane ves nadaljni spis

nerazumljiv. Predočuj si zatoraj vsako pisateljevo misel in pazi marljivo, kako piše in izrazuje. 2) Da pa tudi v spominu ohraniš, kar bereš, treba je, da eno in isto reč večkrat prav pazno in temeljito prebereš. — Kdor pa svojemu spominu dosti ne upa, ni odveč, da si bolj važne stavke in razlage zapisuje, deloma, da jih bolje razumé, deloma, da si jih ložeje osvoji, deloma pa, da jih ima vedno pred očmi, jih ogleduje, pretresa in posnema. — „Beri s peresom v roci!“ — „Dvakrat bere, kdor piše“, sta že stara pregovora. 3) Naj si bo to ali uno, kar si bral in dobro razumél, je gotovo vse priporočbe vredno, da en ali — več odstavkov prebranega spisa pismeno izdeluješ. Kdor piše, mora misliti. Nikdor pa ne more pisati, česar ne razumé. Po takih pismenih izdelkih, primerjenih prebranemu spisu, lahko berž zapaziš, koliko in pa kje ti še manjka potrebne vaje v tej ali uni znanosti. Po teh kratkih pravilih boš sebe čedalje bolj umel in tudi izobražene pisatelje lahko posnemal. Ena sama knjiga, ako jo po omenjenih vodilih prebereš, zavdala ti bode več prida, kakor če jih še toliko brez pomislika le poverhno pregledaš; in za denar, ki si ga za dobre knjige in časopise obrnil, ti gotovo ne bode žal. — Priporočujem ti pa le znanstvene in pa tvojemu stanu primerne knjige, ker gotova resnica je: Hočeš se izobraževati, moraš izobražene pisatelje brati in — posnemati jih. Konečno naj ti še povem, kaj piše slavni Lucij Seneka o branji izobraženih pisateljev. On pravi: „Veliko in preobilo knjig vznemiri duhá. Če tedaj ne moreš toliko brati, kolikor imaš, imej le toliko, kolikor moreš brati. „Jaz bi pa“, boš rekel, „zdej v to, zdej v uno knjigo le enmalo rad pogledal!“ Kdor ima pokvarjen želodec, okuša različne jedila, ktere mu pa ne zdájo, temveč le škodujejo. Beri tedaj le izverstne pisatelje; ako te pa včasih vendar — le tudi drugi mikajo, poverni se vselej le — k prvim!“ *Ivan T.*

Šolsko blagó.

Iz spisja. Ljubi oče! Približal se je veseli dan, ki sem ga že davno željno pričakoval. Rad bi Vam na tanko povedal, kaj občuti danes moje serce; toda ne vem družega reči: Ljubi oče! Bog Vam daj, da bi bili vedno zdravi in veseli, zadovoljni in srečni, in imejte tudi še za naprej tako radi, kakor danes,

svojega

V Ljubljani —

Toneta.

Ljubeznjiva mati! Vse, kar koli imate radi, in kar koli Vas razveseljuje in osrečuje, Vam vošim vsaki dan, posebno pa danes, ko obhajate svoj veseli god. Bog Vas ohrani še dolgo dolgo zdrave in vesele in dobre

V L o k i —

svoji

hčerki

J o a n i.

Ljuba sestra! Za Tvoj veseli god ti ne morem dati družega vezila, kakor priserčno vošilo s temi le besedicami: Bodi zdrava in vesela; nikoli nobena naj manjša stvarica naj ne žali Tvojega dobrega serca. Tako iz serca želi in Bogá za Te prosí

Tvoj

brat

V T e r n o v e m —

B l a ž e.

Iz dnevnika nekega starega učitelja.

25. febr. Večkrat mi moji prijatli tožijo, da jim učenci radi iz šole ostajajo. To se pri meni le redko zgodi. Danes je bilo prav neugodno vreme, in lej, prišlo je vendar veliko učencev v šolo. Kaj jih neki tako k meni vleče? berž ko ne druge reči, ki jih združujem z naukom, kakor postavim: petje, povesti, podobe i. t. d. Napravil sem si namreč malo zbirko različnih podob iz svetega pisma in nekaj iz naturopisja. Imam pa to navado, da učencem ne pokažem več podob na enkrat, ampak le eno, največ dve ali tri. Otroci so zelo radovedni, in če se jim radovednost naenkrat preveč nasiti, se preohjedo, in več jih reči ne mikajo.

26. febr. Danes je prišel moj tovarš učitelj iz G . . k meni, in me je nagovoril, da bi šel rad v mojo šolo pogledat. Rad mu dovolim, ker sem se že davno prepričal, da je za učence dobro, če pride kterikrat kdo v šolo; samega učitelja se že otroci naveličajo; treba je tedaj, da jih včasih še kdo drugi kaj nagovori; to ima veliko v sebi. Peljal sem tedaj svojega prijatla učitelja v šolo; vidilo se je učencem na bistrinih in priljudnih pogledih, kako radi bi se odrezali, ako bi bili vprašani. Najpred začnem jaz izpraševati, potem pa tudi prosim svojega tovarša, da naj jih kaj popraša, in res, odgovarjali so, kakor bi bili orehe stresali, da je bilo kaj. Iz tega se prepričam, kako dobro je, če pride včasih kak ptujec v šolo.

Podučno berilo za mladost.

XIV.

Naravoslovje.

2. Z r a k.

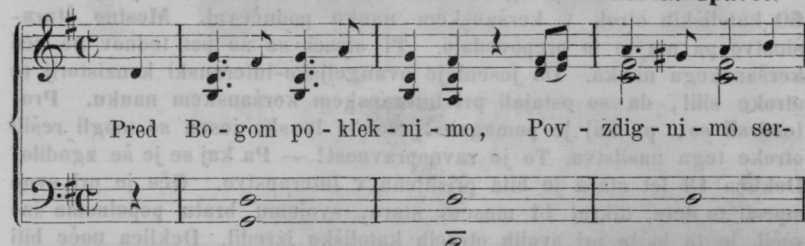
Kako različni in mnogi so božji darovi, ki jih človek in vse stvari na svetu uživajo! Človek dobiva vsakdanji kruh,

živini raste travica, ptički imajo za jed zernica in červičke, čebelicam duhtí med v cvetji, da ga nabirajo. Vsaka stvar do-
biva svoj živež, ki ji ga daje dobrotljivi stvarnik. Ena reč pa
je, brez ktere bi ne mogla živeti nobena stvar na zemlji, to je
zrak, ki pa ga nobena stvar ne išče, ker ta navdaja vse prostore,
in je povsod, kjer koli ga je treba. Zrak neprenehoma sili v
človeške in živalske pljuča, in še celó spanje ga ne vstavi,
ter spreminja povžiti živež v kri in en del kervi zopet v zrak,
ki jo človek izdiha. Izdihani zrak pa ni za življenje. Učeni ime-
nujejo zrak, ki ga dihamo, navadni, čisti ali za življenje
potrebni zrak, — izdihanemu zraku pa pravijo zadušljivi ali du-
šivni zrak. Čistega zraka potrebujejo vse stvari, da morejo
živeti. Zrak oživlja ljudi, živali in rastline, in še celó ogenj.
Ne les, ne oglje, ne luč ne more goreti brez čistega zraka.
Akoravno pa zrak vse stvari oživlja, ima pa tudi to lastnost,
da stvari razdeva in jih nekako v zrak spreminja. Tudi mer-
tvo človeško truplo zrak razdene, če se ne mazili t. j. če se
ne prevleče z nekako smolo, skozi ktero zrak ne more. Za-
voljo tega barvajo tudi lesene strehe z oljnato barvo in zlaté
reči, da jih zrak ne razjé tako kmali. Zrak tedaj stvari o-
hranjuje, in jih ob enem tudi pokončuje. Rastline serkajo zrak
v sé, in dajejo tako po zraku živež stebelu, perju in cvetju.
Perje ali listiki dajejo zopet živež gosenci, ki se spreminjajo
v gosenčino meso. Tiček priletí na drevo, pobere gosenco, jo
požré, in ta se mu v želodcu zopet spremeni v meso. Pod
drevesom preží mačka in željno cedí sline po tičku. Mladi
tiček komaj priskaklja nekoliko po tleh, ga že vjame mačka, in
kmali ga ima v želodcu. Pa tudi mačka pred ali potlej po-
gine, in zrak spremeni nje truplo zopet v pervinske zračne
dele. Tako zrak vedno dela v naravi, akoravno človek na to
ne misli. Zrak je tanjši od vode, pa ima vendar svojo težo;
kolikor teží čeber vode, ravno toliko teží 800 čebrov zraka.
Ako bi zrak ne bil težek, bi ne ruval in ne lomil dreves, ne
odkrival hiš, bi čolna ne gnal po vodi i. t. d. Kakor plava
riba s plavutami po vodi opiraje se na vodo, tako opira se
tudi tič s perutami na zrak, kedar leta. V pretankem zraku,
ali ako bi celó zraka ne bilo, bi tudi tič ne mogel letati. Zrak
tisčí na vse reči, in je tudi stegljiv in skerčljiv, da se dá stis-
niti v ozek prostor, pa se naglo zopet stegne, če stis odjenja.
Ako potegneš sapo ali zrak iz kake votle reči, pritiska vnanji

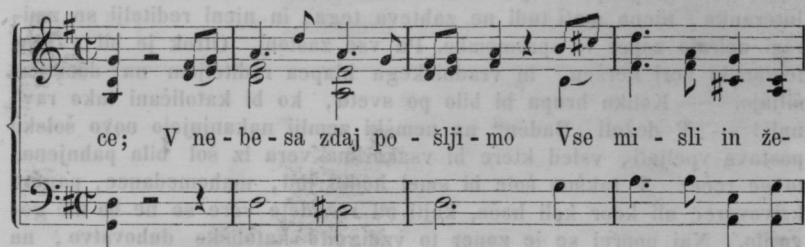
zrak s silo v njo; zato se votel ključ, iz kterega se zrak potegne, lahko obesi na ustnice. Ako vtakneš cev v vodo, in zrak iz nje serkaš, vstaja voda v prasno cev, ker jo vnani zrak v njo tisčí. Ravno tako se godí tudi pri brizgljah, ognjenih škro-pivnicah i. t. d. Kako je zrak težek, nam kaže zrakomer. To je neka steklenasta, blizo 3 čevlje dolga cev, na enem koncu zalita, na drugem pa nekoliko zavita in odperta; vanjo se dene živega srebra, pa tako, da ni v nji celó nič zraka; potem se pokonci postavi, da je odperti konec spodej. Kedar se srebro vstavi, ne izteče spodej srebro pri odperti luknji. Ko bi se zaliti konček cevi odbil, bi zrak berž vanjo planil, in bi srebro doli potlačil, da bi spodej izteklo. Zrakomer kaže tedaj sploh, kako težek je zrak, in po tem se tudi more nekoliko spoznati vreme. Kedar srebro vstaja, kaže to, da bo lepo vreme, ker težji zrak nima v sebi deževnih soparjev, in se tedaj ni bati dežja. Kedar pa v cevki srebro pada, je znamenje to, da bode kmali dež ali veter, ker je zrak ložeji, in ima tedaj več vodenih soparjev v sebi. Vendar pa se ne more vselej ter-dno zanašati na zrakomer, zakaj vreme je in tudi zrak večkrat po devet misel na dan. Podnebni zrak ni nikjer popol-noma čist, ampak več ali manj so raztopljene v njem mnoge reči. Naj čistejši je po gorah; tedaj je ondi tečniši, kakor v mnogih dolinah ali celó v mestih, kjer puhtí v zrak mnogo drugih reči, ki ga onečistujejo. Naj več skazenega zraka je pa po stanisčah, kjer stanuje veliko ljudi, ali kjer je veliko živali, tako tudi v stanicah, ki so dolgo zaperte, in ki so nizke in mokre, novo zidane i. t. d. Sprideni zrak pa se nikakor ne popravi s kakim kadenjem, kakor imajo tu pa tam navado; če hočemo sprideni zrak z dobrim čistim nadomestiti, moramo večkrat odpirati vrata in okna, in to ne samo po letu, ampak tudi po zimi, akoravno bi se nam kurjava smilila. Človek v čistem zraku ložeje diha in se veliko bolje počuti, kakor v nečistem in spridenem; ta skušnja tedaj nas mora prepričati, kako zdrava je in kako dobro tekne čista sapa ne le ljudem, ampak tudi živalim. Glejmo tedaj, da bomo v stanicah imeli čisti, zdrav zrak, in ognili se bomo veliko betegam in boleznim.

I. Sveta maša.

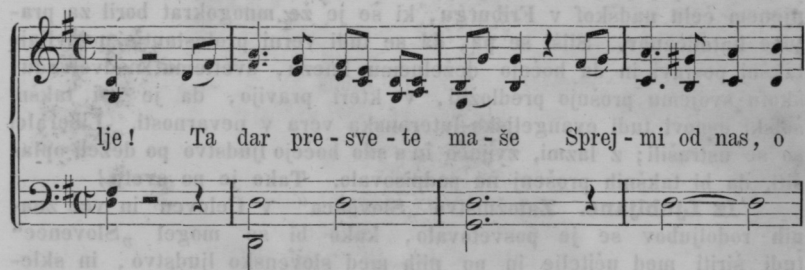
Dr. G. Ipavec.

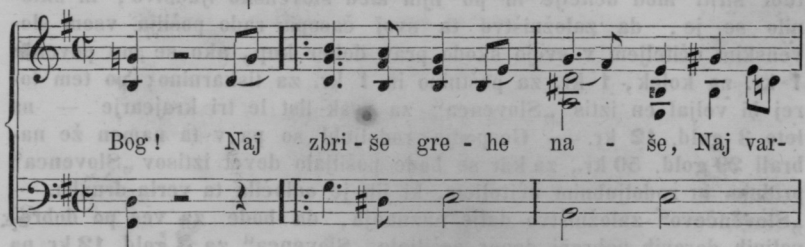
Pred Bo - gom po - klek - ni - mo, Pov - zdig - ni - mo ser-

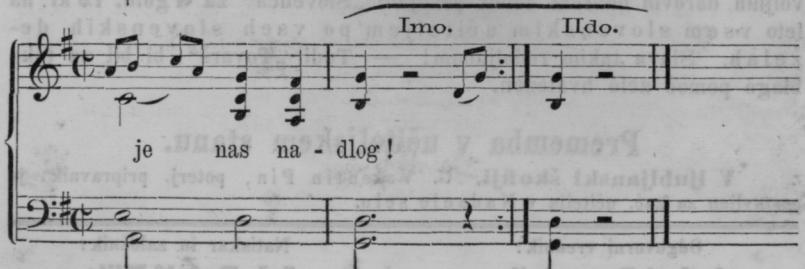
ce; V ne - be - sa zdaj po - šlji - mo Vse mi - sli in že-

lje! Ta dar pre - sve - te ma - še Sprej - mi od nas, o

Bog! Naj zbri - še gre - he na - še, Naj var-

Imo. Ido.
je nas na - dlog!

Novice.

V **Niederad-u** poleg Frankobroda je duhoven nemškega reda 60 katoliških otrok v keršanskem nauku podučeval. Mestno štaršinstvo pa mu je to prepovedalo. Ti otroci se že pet tednov ne učé keršanskega nauka. Do jeseni je evangelijsko-luteranski konzistorij te otroke silil, da so ostajali pri luteranskem keršanskem nauku. Protestirali so, pa kaj je pomagalo! Še le lausko jesen so mogli rešiti otroke tega nasilstva. To je ravnopravnost! — Pa kaj se je še zgodilo! Deklica 13 let stara je bila prisiljena v luteranstvo. Oče je pri svoji smerti to dete, takrat 11 mesecev staro, svojemu bratu popolnoma izročil, in ta jo je pri svojih otrocih katoliško izredil. Deklica noče biti luteranka, njena mati tudi ne zahteva tega, in njeni reditelji se zmirom upirajo zoper to spremembo. Pa vse zastonj. Otrok je bil v protestanski veri keršen, in vradniškega hlapca rediteljem na dom pošiljajo. — Koliko hrupa bi bilo po svetu, ko bi katoličani tako ravnali! — V deželi „Baden“ na nemški zemlji nakanjujejo novo šolsko postavo vpeljati, vsled ktere bi vsakoršna vera iz šol bila pahnjena, to se reče: V takšne šole bi smel hoditi jud, mahomedanec, pagan, krivoverec ali kdor koli hoče, kajti od razodete vere se ne bo nič govorilo. Naj poprej se je zoper to vzdignilo katoliško duhovstvo, na njenem čelu nadškof v Friburgu, ki se je že mnogokrat boril za pravice katoličanov. Sliši se pa, da se tudi verni protestantje ustavljajo takšni postavi in da hočejo deželnemu knezu, svetlemu nadvojvodu, škofu svojemu prošnjo predložiti, v kateri pravijo, da je pri takšni šolski osnovi tudi evangelijsko-luteranska vera v nevarnosti. Liberalci so se ustrašili; z lažmi, zvijačo in s silo hočejo ljudstvo po deželi oplasiti, da bi takšnih prošenj ne podpisovalo. Tako je po svetu!

Iz Ljubljane. Založništvo „Slovenca“ v Celovcu in več znanih rodoljubov se je posvetovalo, kako bi se mogel „Slovenec“ tudi širiti med učitelje in po njih med slovensko ljudstvo, in sklenilo se je, da založništvo ta svoj časopis rado pošilja vsem slovenskim učiteljem v svojo škodo prav dober kup, ako se mu poverne 1 kr. za kolek, 1 kr. za poštino in 1 kr. za tiskarnino; po tem torej bi veljal en iztis „Slovenca“ za vsak list le tri krajcarje — na leto 3 gold. 12 kr. — Gospodje rodoljubi so pa v ta namen že nabrali 29 gold. 50 kr., za kar se bode pošiljalo devet iztisov „Slovenca“ pridnim in rodoljubnim učiteljem, ki jih je odločila ta verla družba. — „Slovenčevo“ založništvo dalje naznanja, da bode za ves po dobrovoljnih darovih nabrani denar pošiljalo „Slovenca“ za 3 gold. 12 kr. na leto vsem slovenskim učiteljem po vseh slovenskih deželah. Slava takim rodoljubom! — Tudi „Tovars“ bi bil za tako blago pomoč zeló hvaležen.

Prememba v učiteljskem stanu.

V **Ljubljanski škofiji.** G. Valentin Pin, poterj. pripravnik, je postavljen za zač. učitelja v Nadanje selo.

Odgovorni vrednik:
Andrej Praprotnik.

Natiskar in založnik:
Jož. Rudolf Milic.